

MGR ŁUKASZ SOKOŁOWSKI - STRESZCZENIE PRACY DOKTORSKIEJ PO POLSKU

The Origin and Development of Funerary Portrait Relief in Roman Syria. Study of Cultural Interactions in the Roman East between 64/63 B.C.E. - 273 C.E.

Geneza i rozwój nagrobego portretu reliefowego w rzymskiej Syrii. Studium interakcji kulturowych na rzymskim Wschodzie pomiędzy 64/63 p.n.e. a 273 n.e.

Celem niniejszej pracy jest odpowiedź na pytanie o genezę powstania nagrobego portretu reliefowego w Rzymskiej Syrii oraz prześledzenie jego faz rozwoju ukazanych na tle procesów społecznych i kulturowych zachodzących na pograniczu Śródziemnomorza i Azji w ciągu pierwszych trzech wieków naszej ery. Wyjątkowa waga tej kategorii zabytków wynika m.in. z imponującej liczby zachowanych egzemplarzy, a także z ich wyróżniających cech stylistycznych i ikonograficznych. Uzasadnia to poszukiwanie przyczyn popularności tego typu formy reprezentacji na rzymskim Wschodzie, zwłaszcza, że pomimo tak istotnego znaczenia, do tej pory nie podjęto nigdy próby usystematyzowania i analizy porównawczej tej grupy obiektów. Fakt, że w Syrii toczy się wojna, a wiele z dyskutowanych obiektów uległo zniszczeniu lub jest zagrożone tym bardziej uzasadnia potrzebę podjęcia badań. Jest to materiał unikatowy i należący do światowej klasy zabytków dziedzictwa kulturowego. Rzymska Syria była zresztą regionem ogromnie różnorodnym krajobrazowo, jak i kulturowo, co opisane zostało w rozdziale pierwszym. Zwrócono uwagę na to, że na terenie prowincji mieszała się tradycja miejscowej, semickiej ludności, Greków zamieszkujących te tereny od czasów Aleksandra i Rzymian, reprezentowanych głównie przez wojsko i urzędników. W każdym z centrów produkcji, jakie mieściły się na północy w okolicach miasta Zeugma nad Eufratem, w położonej na stepie Palmyrze oraz na żyznych obszarach Południa, stosunek do tych trzech tradycji był różny, każdy z tych terenów miał zresztą odmienny krajobraz, materiał rzeźbiarski oraz standardy artystyczne. Rozdział drugi zawiera przede wszystkim definicję formalną nagrobego portretu reliefowego z Rzymskiej Syrii, który rozumiany jest jako przedstawienie półfigurowe wykonane w reliefie na płycie z miejscowego kamienia, wapienia bądź bazaltu. Te charakterystyki odróżniają go od arystokratycznego popiersia rzymskiego, wykonanego z reguły w pełnej rzeźbie, z marmuru i wolno stojącego. Natomiast portrety nagrobne umieszczano w rzymskiej Syrii z reguły bezpośrednio w pobliżu pochówku, wmurowane w ściany grobowca, często bezpośrednio w pobliżu pochówku zmarłego. Ukazywały one osoby należące do warstwy społecznej miejscowych notabli, których stać było na tego typu formę upamiętnienia. Podobieństwo do zmarłych było problematyczne, podjęte rekonstrukcje procesu produkcji sugerują, że produkowano je najczęściej seryjnie, a następnie wykańczano detale dekoracji na prośbę rodziny, która kupowała konkretny relief. Tak wykonane komunikowały przede wszystkim rolę społeczną zmarłego, za pomocą takich elementów jak fryzura, ubiór i atrybuty. Z reguły na płycie wyryte było epitafium, w Palmyrze najczęściej po aramejsku, na innych stanowiskach po grecku, bardzo rzadko po łacinie. Do dzisiaj zachowało się ponad 50 portretów datowanych bezwzględnie datą śmierci wymienioną w epitafium lub inskrypcji fundacyjnej grobowca. Stanowią one szkielet chronologiczny pracy, oraz podstawę do dyskusji o identyfikacjach społecznych mieszkańców rzymskiej Syrii, którzy komunikowali

swoje role społeczne łącząc w różny sposób idiomy kulturowe należące do trzech różnych tradycji obecnych w regionie, aramejskiej, greckiej i rzymskiej. Konstrukcja struktury chronologicznej pracy przebiega na tle dyskusji dorobku badań nad portretem rzymskim. Stan badań nad portretem z rzymskiej Syrii został streszczony w rozdziale drugim. Obecnie zostaje on określony jako specyficzne medium komunikacji, które posługując się takimi środkami wyrazu takimi jak styl, realizm społeczny, dokładność etnograficzna, kompozycja, ikonografia oraz epitafium tworzy określony system znaków - komunikujący określony pakiet środków wyrazu interpretowany jako semiotyka, realizowana przez pakiet retoryk. Podkreślony jest synkretyczny charakter tego procesu, który dokumentował dialog symboliczny, jaki społeczności rzymskiej Syrii prowadziły z aktualnymi trendami społecznymi w prowincji, na obszarze rzymskiego Lewantu, w grecko-języcznym makro-regionie Wschodu rzymskiego oraz z zachodnią częścią cesarstwa, w tym centrum propagandowym w Rzymie. W oparciu o zidentyfikowane procesy, można wyodrębnić sześć okresów chronologicznych w rozwoju nagrobego portretu reliefowego w rzymskiej Syrii, które omówione są w kolejnych rozdziałach analitycznych. Rozdział czwarty porusza kwestię pierwszych udokumentowanych portretów nagrobnych w prowincji między panowaniem Nerona a Trajana, oraz społeczno-kulturowych uwarunkowań przejścia od przedstawień pełno-figurowych do formy półfigury, jakie miało miejsce w tym okresie, jako reakcja na włączenie Syrii w obręb Cesarstwa Rzymskiego. Rozdział piąty porusza kwestię początków udokumentowanej masowej produkcji portretów, jaka miała miejsce między panowaniem Trajana a Hadriana, oraz surowości zastosowanych środków wyrazu, będących wyrazem wstępnej integracji społeczności prowincji ze strukturami administracyjnymi i militarnymi cesarstwa. Rozdział szósty ukazuje poszerzanie środków wyrazu z jakim mamy do czynienia między panowaniem Hadriana a wczesnym okresem Antoninów, w wyniku którego zwiększa się repertuar ukazywanych ról społecznych. W rozdziale siódmym omówiony jest Hellenizująca transformacja oraz boom produkcyjny, które można zaobserwować w okresie Antoninów. Rozdział ósmy porusza kolejną istotną transformację w okresie panowania dynastii Sewerów, kiedy zwiększa się repertuar stylów, a lokalna tożsamość mieszkańców rzymskiej Syrii została najdobitniej wyrażona poprzez pakiet różnorodnych kodów i znaczeń użytych w wyprodukowanych modelach. Wreszcie rozdział dziewiąty porusza kwestię globalnych identyfikacji wyrażanych okresie kryzysu cesarstwa, panowania Odainata i Zenobii. Pracę kończy dyskusja wyników, która jeszcze raz podkreśla znaczenie komunikacyjne procesu, zastosowanych środków wyrazu – półfigura, wielkie oczy – oraz synkretyczny charakter portretu, który jest równocześnie oryginalnym projektem lokalnym oraz grecko-rzymskim. Poruszona zostaje również kwestia wyłonienia się prowincjonalnej *koine* artystycznej, oraz jednej dużej strefy produkcji artystycznej na obszarze prowincji. Pracę kończą rekomendacje do dalszych badań. Pracę uzupełnia obszerny, dwutomowy katalog obejmujący 443 obiekty. Przedstawiono je w sposób chronologiczny z uwzględnieniem miejsca produkcji w formie typów odzwierciedlających główne transformacje oraz role społeczne udokumentowane przez nagrobne portrety reliefowe z Syrii. Do pracy dołączono plansze ze 125 ilustracjami oraz bibliografia.

SŁOWA KLUCZOWE: Rzymska Syria, portret rzymski, nagrobny portret reliefowy, sztuka rzymskiego wschodu, synkretyzm kultur